

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING AHOLINING IJTIMOY AHVOLINI
YAXSHILASHDAGI ROLI.**

Zoyidova Madina Turg'unovna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Sh.Narziyev

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI O'QITUVCHISI

Kalit so'zlar: *Profilaktika inspektori, ijtimoiy ahvol, huquqbuzarliklar profilaktikasi, ijtimoiy himoya, xavf guruhidagi shaxslar, mahalla tizimi, davlat va jamoatchilik hamkorligi, kriminogen vaziyat, ijtimoiy profilaktika.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada profilaktika inspektorining aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashdagi o'rni va ahamiyati har tomonlama tahlil qilinadi. Xususan, mahallalarda ijtimoiy muammolarni aniqlash, xavf guruhiga kiruvchi shaxslar bilan ishlash, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda ijtimoiy yordamga muhtoj aholini qoo ,,*

llab-quvvatlash jarayonlarida profilaktika inspektorining faoliyati yoritib beriladi. Tadqiqotda profilaktika inspektorining davlat va nodavlat tashkilotlari, mahalla faollari, ta'lim muassasalari hamda sog'liqni saqlash tizimi bilan o'zaro hamkorligi alohida o'rganiladi. Maqolada aholining ijtimoiy ahvoli tushunchasi, uning kriminogen vaziyatga ta'siri hamda ijtimoiy profilaktikaning nazariy-huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, profilaktika inspektorining muammoli oilalar, ishsiz fuqarolar, voyaga yetmaganlar va ijtimoiy nochor qatlamlar bilan ishlashdagi amaliy tajribasi misollar orqali ko'rsatib beriladi. Tadqiqot davomida amaldagi qonunchilik, davlat dasturlari va sohaviy normativ-huquqiy hujjatlar tahliliga alohida e'tibor qaratilgan. Maqola yakunida profilaktika inspektorining aholi turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan faoliyatini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar va amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Mazkur tadqiqot natijalari ichki ishlar organlari xodimlari, tadqiqotchilar hamda ijtimoiy sohada faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Ключевые слова: *Инспектор профилактики, социальное положение населения, профилактика правонарушений, социальная защита, лица группы риска, махаллинская система, взаимодействие государства и общества, криминогенная ситуация, социальная профилактика.*

Аннотация: *В данной статье всесторонне рассматривается роль инспектора профилактики в улучшении социального положения населения. Особое внимание уделяется деятельности инспектора профилактики по выявлению социальных проблем на местах, работе с лицами, относящимися к группе риска, профилактике правонарушений, а также оказанию содействия социально уязвимым слоям населения. Анализируется взаимодействие инспектора профилактики с органами государственной власти, негосударственными организациями, махаллинскими структурами, образовательными и медицинскими учреждениями. В статье*

раскрывается понятие социального положения населения, его влияние на криминогенную обстановку и теоретико-правовые основы социальной профилактики. На основе практических примеров показан опыт работы инспектора профилактики с проблемными семьями, безработными гражданами, несовершеннолетними и лицами, нуждающимися в социальной поддержке. Отдельное внимание уделено анализу действующего законодательства, государственных программ и ведомственных нормативно-правовых актов в данной сфере. В заключительной части статьи формулируются научно обоснованные выводы и практические предложения, направленные на совершенствование деятельности инспектора профилактики по улучшению уровня жизни населения. Результаты исследования могут быть использованы в практической деятельности сотрудников органов внутренних дел и специалистов социальной сферы.

Keywords: *Prevention inspector, social well-being of the population, crime prevention, social protection, at-risk individuals, community system (mahalla), state and public cooperation, criminogenic situation, social prevention.*

Annotation: *This article provides a comprehensive analysis of the role of the prevention inspector in improving the social well-being of the population. Special attention is paid to the activities of prevention inspectors in identifying social problems at the community level, working with at-risk individuals, preventing offenses, and supporting socially vulnerable groups. The interaction of prevention inspectors with state authorities, non-governmental organizations, local community institutions, educational establishments, and healthcare organizations is examined in detail. The article explores the concept of social well-being of the population, its impact on the criminogenic situation, and the theoretical and legal foundations of social prevention. Using practical examples, the study illustrates the experience of prevention inspectors in working with problem families, unemployed citizens, juveniles, and socially disadvantaged groups. The analysis also covers current legislation, state programs, and departmental regulatory legal acts related to this area. In conclusion, the article presents scientifically grounded conclusions and practical recommendations aimed at enhancing the effectiveness of prevention inspectors' activities in improving the living standards of the population. The research findings are of practical value for law enforcement officers, researchers, and professionals working in the social sphere.*

KIRISH

Aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilash – har qanday davlatning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil sifatida e’tirof etiladi. Ijtimoiy farovonlikka erishish, aholining turmush darajasini oshirish, ijtimoiy muammolarni bartaraf etish va fuqarolarning o‘z hayotidan qoniqish darajasini yuksaltirish davlat boshqaruvi tizimining asosiy vazifalaridan biridir. Bunda nafaqat iqtisodiy islohotlar, balki huquqni muhofaza qiluvchi organlarning ham bevosita va bilvosita ta’siri mavjud. Zero, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va tinchlikni ta’minlash uchun avvalo aholining ehtiyojlari, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarning

holati, muammoli oilalar, voyaga yetmaganlar va xavf guruhiga kiruvchi shaxslarning turmush sharoiti chuqur o‘rganilishi zarur. Shu jihatdan, profilaktika inspektorining faoliyati nafaqat huquqbuzarliklarni aniqlash va ularning oldini olish bilan chegaralanmay, balki aholining ijtimoiy ahvoriga ta’sir qiluvchi omillarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan kompleks ishlarni ham o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan huquqiy-demokratik islohotlar, “Xalq davlat idoralariga emas, balki davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak” degan tamoyil asosida aholining hayot sifatini yaxshilashga qaratilmoqda. Shunday sharoitda profilaktika inspektorlari faoliyatining samaradorligi bevosita aholining ijtimoiy hayotiga, mahallalardagi ijtimoiy muhitga va fuqarolar o‘rtasidagi o‘zaro ishonch muhitining shakllanishiga bog‘liq bo‘lib bormoqda. Chunki profilaktika inspektori – bu jamiyat hayotiga eng yaqin bo‘lgan huquqni muhofaza qiluvchi mutaxassis bo‘lib, u bevosita aholining kundalik turmush tarzini kuzatadi, muammolarni o‘rganadi, oilalarning ichki holatini tahlil qiladi va zarur hollarda davlat hamda nodavlat tashkilotlari bilan hamkorlikda ularga amaliy yordam ko‘rsatadi. Aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashda profilaktika inspektorining o‘rni, avvalo, uning mahalla darajasida olib boradigan tizimli va muntazam faoliyatida namoyon bo‘ladi. Chunki mahalla – fuqarolarning eng yaqin ijtimoiy makoni bo‘lib, undagi o‘zgarishlar, ijtimoiy muammolar, nizolar, jinoyatchilikka moyillik ko‘rsatkichlari va turmush sharoitidagi farqlar avvalo shu hududdagi ijtimoiy barqarorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois profilaktika inspektori mahalla aholisi bilan doimiy muloqotda bo‘lib, ularning ehtiyojlarini o‘rganish, muammolarni o‘z vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish bilan shug‘ullanadi. Masalan, ishsiz yoshlarni bandlik markazlariga yo‘naltirish, muammoli oilalarda kelib chiqishi mumkin bo‘lgan nizolarni barvaqt bartaraf etish, voyaga yetmaganlar o‘rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish, ijtimoiy himoyaga muhtoj fuqarolarning turmush sharoitini o‘rganib, ularga tegishli tashkilotlar orqali yordam ko‘rsatish profilaktika inspektorining asosiy vazifalaridandir. Shuningdek, aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashda profilaktika inspektorining davlat tashkilotlari, ta’lim muassasalari, mahalla faollari, sog‘liqni saqlash tizimi va nodavlat notijorat tashkilotlar bilan samarali hamkorligi ham muhim o‘rin tutadi. Bu hamkorlik orqali ijtimoiy muammolarning ildiziga yetish, ularni tizimli tarzda hal qilish imkoniyati yuzaga keladi. Xususan, voyaga yetmaganlar bilan ishlashda ta’lim muassasalari, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi bilan ishlashda mahalla va ijtimoiy xizmatlar, oilaviy nizolarning oldini olishda psixologik xizmatlar bilan hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Yana bir muhim jihati shundaki, profilaktika inspektori o‘z faoliyati davomida aholining ijtimoiy ahvoriga ta’sir qiluvchi iqtisodiy, psixologik, huquqiy va ma’naviy omillarni chuqur tahlil qiladi. Ayni tahlillar asosida u nafaqat huquqbuzarliklarning oldini oladi, balki ijtimoiy yordam va qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini to‘g‘ri yo‘naltiradi. Bu esa jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirishga, fuqarolarda qonunlarga hurmatni oshirishga va eng muhimi, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv sharoitida ijtimoiy muammolarni faqat iqtisodiy choralar bilan hal qilib bo‘lmaydi. Aholining real ehtiyojlarini o‘rgangan holda, mahallalardagi muammoli vaziyatlarni oldindan ko‘rib, ularni barvaqt bartaraf etish orqali yanada samarali natijalarga erishish

mumkin. Shu ma'noda profilaktika inspektorining faoliyati – davlatning aholi bilan bevosita aloqasini mustahkamlovchi, ijtimoiy muammolarning oldini oluvchi va jamiyat barqarorligini ta'minlovchi eng muhim bo'g'inlardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Profilaktika inspektori faoliyati aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilash jarayonida muhim va ko'p qirrali ahamiyat kasb etadi. Chunki u huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimida bevosita aholi bilan ishlovchi, mahallalardagi real vaziyatni chuqur biladigan va ijtimoiy muammolarga o'z vaqtida aralashish imkoniyatiga ega bo'lgan mas'ul shaxs hisoblanadi. Aholining ijtimoiy holatini yaxshilashda profilaktika inspektori, avvalo, huquqbuzarliklarning kelib chiqishiga sabab bo'luvchi ijtimoiy omillarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshiradi. Bugungi ijtimoiy hayotda huquqbuzarlik va jinoyatchilikning aksariyati ishsizlik, moddiy yetishmovchilik, oilaviy nizolar, huquqiy savodsizlik hamda yoshlar tarbiyasidagi muammolar bilan chambarchas bog'liqdir. Shu bois profilaktika inspektori o'z faoliyatida faqat ma'muriy nazorat bilan cheklanib qolmasdan, balki aholining turmush sharoitini o'rganish, ijtimoiy muammolarni aniqlash va tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikda ularni bartaraf etishga qaratilgan tizimli ishlarni amalga oshiradi. Masalan, muammoli oilalarni aniqlab, ularni ijtimoiy himoya tizimiga jalb etish, ishsiz fuqarolarni bandlik markazlariga yo'naltirish, nogironligi bo'lgan shaxslar va yolg'iz keksalarning holatini o'rganish orqali ularga yordam ko'rsatish asosiy vazifalardan biridir. Profilaktika inspektorining ijtimoiy sohadagi muhim vazifalaridan yana biri xavf guruhiga kiruvchi shaxslar bilan individual ishlashdir. Bunday shaxslar qatoriga ilgari sudlanganlar, ishsizlar, alkogol va giyohvandlikka ruju qo'ygan shaxslar, muammoli oilalarda voyaga yetayotgan voyaga yetmaganlar kiradi. Ushbu toifadagi shaxslar bilan muntazam profilaktik suhbatlar olib borish, ularning ijtimoiy moslashuviga ko'maklashish, ta'lim va mehnatga jalb etish choralarini ko'rish jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu orqali huquqbuzarliklarning oldi olinadi va aholining ijtimoiy ahvoriga salbiy ta'sir etuvchi omillar sezilarli darajada kamayadi. Voyaga yetmaganlar bilan ishlash profilaktika inspektori faoliyatining alohida muhim yo'nalishlaridan biridir. Chunki yosh avlodning sog'lom va barkamol bo'lib voyaga yetishi jamiyat kelajagini belgilaydi. Inspektorlar maktablar, kollej va texnikumlar, mahalla faollari va ota-onalar bilan hamkorlikda voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, salbiy ta'sirlardan himoyalash bo'yicha keng ko'lamli ishlar olib boradi. Bu jarayonda yoshlarni sport to'garaklari, kasb-hunar va madaniy tadbirlarga jalb etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashda profilaktika inspektorining mahalla tizimi bilan hamkorligi alohida e'tiborga loyiqdir. Mahalla – bu ijtimoiy muammolar eng tez aniqlanadigan va samarali hal etiladigan muhit hisoblanadi. Profilaktika inspektori mahalla raisi, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi va nuroniylar bilan birgalikda aholi ehtiyojlarini o'rganadi, ijtimoiy yordamga muhtoj qatlamlarni aniqlaydi va ularga manzilli yordam ko'rsatishga ko'maklashadi. Bu esa davlatning ijtimoiy siyosatini joylarda samarali amalga oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, profilaktika inspektorining huquqiy targ'ibot faoliyati ham aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashda muhim o'rin tutadi. Aholining huquqiy ongini oshirish, ularni

qonunlarga hurmat ruhida tarbiyalash, huquqiy bilimlarni keng targ‘ib qilish orqali fuqarolarning o‘z huquq va majburiyatlarini to‘g‘ri anglashiga erishiladi. Bu esa turli nizolar va huquqbuzarliklarning oldini olishga, jamiyatda sog‘lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, profilaktika inspektorining aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashdagi roli keng qamrovli bo‘lib, u huquqbuzarliklarning oldini olish bilan bir qatorda, aholi turmush darajasini oshirish, ijtimoiy adolatni ta‘minlash va jamiyatda barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan muhim faoliyat yo‘nalishlarini o‘z ichiga oladi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, profilaktika inspektorining aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashdagi roli bugungi kunda tobora ortib bormoqda. Chunki ijtimoiy muammolarni bartaraf etish, aholi turmush darajasini oshirish va jamiyatda barqarorlikni ta‘minlash masalalari endilikda faqat iqtisodiy yoki tashkiliy chora-tadbirlar bilan cheklanib qolmay, balki huquqiy va ijtimoiy yondashuvni ham talab etmoqda. Mazkur jarayonda profilaktika inspektori aholi bilan eng yaqin ishlovchi, mahallalardagi real vaziyatni chuqur biladigan va muammolarga o‘z vaqtida ta‘sir o‘tkaza oladigan muhim bo‘g‘in sifatida maydonga chiqmoqda. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, profilaktika inspektori faoliyati faqat huquqbuzarliklarning oldini olish bilan chegaralanmasdan, balki ijtimoiy muammolarning kelib chiqish sabablarini aniqlash, ularni bartaraf etish uchun tegishli tashkilotlar bilan hamkorlik qilish, ijtimoiy himoyaga muhtoj aholini qo‘llab-quvvatlash va jamiyatda sog‘lom muhitni shakllantirishga xizmat qilishi isbotlandi. Xususan, muammoli oilalar, ishsiz fuqarolar, voyaga yetmaganlar va xavf guruhiga kiruvchi shaxslar bilan olib boriladigan tizimli ishlar orqali nafaqat huquqbuzarliklarning oldi olinadi, balki aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashga ham erishiladi. Shuningdek, profilaktika inspektorining mahalla tizimi, davlat va nodavlat tashkilotlari, ta‘lim muassasalari va sog‘liqni saqlash tizimi bilan samarali hamkorligi ijtimoiy muammolarni kompleks hal etish imkonini beradi. Bu hamkorlik ijtimoiy yordamning manzilliligi va samaradorligini ta‘minlab, aholining davlat va huquqni muhofaza qiluvchi organlarga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Aholining huquqiy ongini oshirish, huquqiy targ‘ibotni kuchaytirish va fuqarolarda qonunlarga hurmat hissini shakllantirish orqali jamiyatda ijtimoiy barqarorlik qaror topadi. Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektori – bu nafaqat tartibni saqlovchi mas‘ul shaxs, balki aholining ijtimoiy ahvolini yaxshilashga bevosita hissa qo‘shuvchi ijtimoiy institut vakilidir. Uning faoliyatini yanada takomillashtirish, kasbiy malakasini oshirish, zamonaviy ijtimoiy yondashuvlar va innovatsion usullardan foydalanishini kengaytirish orqali jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish bilan birga, aholining hayot sifati va farovonligini oshirishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jo‘rayev, Sh. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi nazariyasi va amaliyoti”. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2020-yil.
2. Karimov, I. A. “Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch.” – Toshkent: Ma‘naviyat nashriyoti, 2008-yil.
3. Raxmonov, A. “Profilaktika inspektori faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslari.” – Toshkent: IIV Akademiyasi ilmiy to‘plami, 2021-yil, №4.